

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

29 lutego 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Mariusz Załucki (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Maciej Kowalski

SSN Jacek Grela

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 29 lutego 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej S. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w R.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie

z 17 lutego 2021 r., I AGa 136/19,

w sprawie z powództwa S. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w R.

przeciwko P. spółce akcyjnej w W.

o zapłatę,

1. uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację pozwanej;

2. zasądza od pozwanej na rzecz powódki kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia niniejszego postanowienia pozwanej do dnia zapłaty;

3. zasądza od pozwanej na rzecz powódki kwotę 9269 (dziewięć tysięcy dwieście sześćdziesiąt dziewięć) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie za czas po upływie tygodnia

od dnia doręczenia niniejszego postanowienia pozwanej do dnia zapłaty.

UZASADNIENIE

S. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w R. w pozwie skierowanym przeciwko P. spółce akcyjnej w W. domagała się zapłaty kwoty 104.362,50 zł wraz z odsetkami i kosztami procesu.

W sprawie wydano nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym, od którego zarzuty złożyła strona pozwana. Wyrokiem z 19 marca 2019 r. Sąd Okręgowy w Krakowie utrzymał ten nakaz zapłaty w mocy.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

16 lutego 2017 r. strony zawarły umowę dotyczącą zaprojektowania i wykonania robót budowlanych oraz pozyskania niezbędnych decyzji administracyjnych mających na celu zrealizowanie robót budowlanych polegających na przebudowie wodociągu [...] w T., na odcinku linii kolejowej nr [...] B. – T.. Powódka wykonała umowę i wystawiła fakturę VAT na kwotę 558.112,50 zł brutto, która została częściowa zapłacona przez pozwaną (do kwoty 453.750 zł, brak zapłaty kwoty 104.362,50 zł).

8 października 2015 r. Gmina Miasta Kraków oraz pozwana zawarły umowę dotyczącą określenia zasad współdziałania przy realizacji zadania „[...]”. W tej umowie zawarto m.in. postanowienie według którego pozwana zobowiązała się do pełnienia funkcji inwestora zastępczego w trakcie realizacji zadania „[...]”. Umowa określiła też zakres obowiązków inwestora zastępczego.

30 marca 2016 r. strony zawarły też umowę na realizację robót budowlanych z opracowaniem dokumentacji wykonawczej w ramach zadania „[...]” realizowanego przez pozwaną na rzecz Gminy Miasta Kraków. Zawarto w niej m.in. postanowienie o kosztach wprowadzenia komunikacji zastępczej przez przewoźników z powodu

zamknięć torowych, które miała pokryć powódka. Wcześniej strony współpracowały przy podobnym typie prac. W tych umowach koszty planowych zamknięć pokrywała pozwana. Powódka w toku postępowania kwestionowała ważność swojego zobowiązania w tym zakresie.

W następstwie realizacji umowy z 30 marca 2016 r. przewoźnik P. sp. z o.o. wystąpił o zwrot kosztów wprowadzenia komunikacji zastępczej autobusowej za odwołane pociągi w kwocie 245.818,69 zł brutto. Pozwana obciążyła tymi kosztami powódkę wystawiając fakturę VAT na kwotę 185.744,77 zł brutto, wzywając ją do zapłaty tej kwoty. W związku z brakiem zapłaty pozwana pismem z 22 stycznia 2018 r. złożyła powódce oświadczenie o potrąceniu z dochodzoną w sprawie kwotą 104.362,50 zł, które to oświadczenie powódka odebrała.

Sąd Okręgowy przyjął, że umowa, z której powódka wywodzi dochodzone roszczenie jest umową o roboty budowlane (art. 647 k.c.). Na jej podstawie powstała wierzytelność w kwocie 104 362.50 zł objęta pozwem. Pozwana, nie kwestionując zasadności tego roszczenia, podniosła zarzut potrącenia tej wierzytelności, co jej zdaniem miało oznaczać, że wierzytelność powódki wygasła.

Stosownie do postanowień umowy z 8 października 2015 r., to Gmina Miasta Krakowa miała być płatnikiem wskazywanym w fakturach VAT wystawianych przez wykonawców (§ 3.2.4). Do tej umowy zawarto m.in. aneks nr [...], według którego pozwana miała dokonywać potrąceń jako pełnomocnik Gminy Miasta Krakowa.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że ogłoszenie o przetargu, dokumentacja przetargowa, wzór umowy – dokumenty, które powstały w związku z realizacją umowy z 8 października 2015 r. w ramach postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, w którym wyłoniono powódkę jako wykonawcę zadania „[...]” zwieńczonego zawarciem umowy z 30 marca 2016 r. – wszędzie wskazują pozwaną jako zamawiającego.

W takim stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji przyjął, że skoro pozwana była inwestorem zastępczym, to ewentualne roszczenia z tytułu kar umownych przysługują Gminie Miasta Krakowa, a nie P. S.A. w W.. Pozwana nie mogła zatem potrącić wierzytelności ze skutkiem dla siebie. Sąd Okręgowy podkreślił, że posiadanie pełnomocnictwa materialnoprawnego do złożenia oświadczenia o

potrąceniu nie upoważnia do przyjęcia tego, że można taką wierzytelność przedstawić do potrącenia z wierzytelnością, jaką dłużnik potrącanej wierzytelności posiada osobiście wobec takiej osoby. Ponadto Sąd ocenił, że przerzucanie na stronę powodową odpowiedzialności za ewentualne koszty planowanych zamknięć linii i odwołanych przewozów, nie znajduje podstaw, a nawet stanowi nadużycie prawa oraz stoi w sprzeczności z art. 146 ust. 1 pkt 2 p.z.p. w zw. z art. 15 ust. 1 i p.z.p. i art. 58 § 1 k.c., co miało czynić samo roszczenie materialnoprawne o zwrot kosztów komunikacji zastępczej nieuprawnionym.

Na skutek apelacji pozwanej, wyrokiem z 17 lutego 2021 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie zmienił wyrok Sądu Okręgowego, uchylając nakaz zapłaty i oddalając powództwo. Sąd drugiej instancji podzielił ustalenia stanu faktycznego dokonane przed Sądem Okręgowym, uznał jednak roszczenie o zwrot kosztów komunikacji zastępczej za uprawnione i zajął odmienne stanowisko odnośnie do zarzutu potrącenia. Sąd ten przyjął, iż pozwana miała wierzytelność wynikającą z umowy z 30 marca 2016 r., którą mogła skutecznie przedstawić do potrącenia, co w okolicznościach sprawy skutkowało wygaśnięciem roszczenia powódki. Odniósł się przy tym do zarzutów powódki kwestionujących ważność i istnienie zobowiązania co do pokrycia kosztów komunikacji zastępczej, nie uwzględniając ich.

Od wyroku Sąd Apelacyjny skargę kasacyjną wniosła powódka. Oparła ją na zmultiplikowanych zarzutach naruszenia przepisów prawa materialnego, tj. art. 2 pkt 7a, art. 2 pkt 13, art. 3 ust. 1 pkt 1, art. 7 ust. 1 i 3, art. 15 ust. 1-3, art. 29 ust. 1 i 2, art. 139 ust. 1, art. 172 ust. 1 i art. 180 ust. 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 roku *Prawo zamówień publicznych*, samodzielnie bądź w związku, także z art. 58 § 1, art. 65 § 1 i 2, art. 353¹ i art. 498 § 1 i 2 k.c. W konsekwencji powódka domagała się uchylenia zaskarżonego orzeczenia i orzeczenia co do istoty sprawy, ewentualnie uchylenia i przekazania sprawy sądowi odwoławczemu do ponownego rozpoznania.

Odpowiedź na skargę kasacyjną skutecznie wniosła pozwana, w której ostatecznie domagała się oddalenia skargi i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna powódki, w zakresie w jakim kwestionowała poglądy Sądu odwoławczego co do skuteczności potrącenia wierzytelności przez pozwaną okazała się zasadna i musiała prowadzić do reformatoryjnego orzeczenia Sądu Najwyższego. Jeżeli bowiem podstawa naruszenia prawa materialnego jest oczywiście uzasadniona, a skargi kasacyjnej nie oparto także na podstawie naruszenia przepisów postępowania lub podstawa ta okazała się nieuzasadniona, Sąd Najwyższy może na wniosek skarżącego uchylić zaskarżony wyrok i orzec co do istoty sprawy (art. 398¹⁶ k.p.c.). Z taką właśnie sytuacją, oczywistego naruszenia prawa materialnego, mamy do czynienia w niniejszej sprawie.

W sprawie trzeba zwrócić uwagę przede wszystkim na to, iż roszczenie pozwanej, które miało powstać w wyniku wprowadzenia komunikacji zastępczej autobusowej i żądania stosownego zwrotu w tym zakresie, a które zostało przedstawione przez pozwaną do potrącenia, w rzeczywistości nie przysługiwało pozwanej. Roszczenie o zwrot tego rodzaju kosztów, gdyby przyjąć jego zasadność, przysługiwać mogło – co trafnie zresztą ustalił Sąd pierwszej instancji – Gminie Miasta Krakowa.

Wyjaśnienia wymaga, iż zasadą w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego, które w okolicznościach sprawy było podstawą stosunków prawnych między stronami, jest m.in. to że przygotowuje je lub przeprowadza zamawiający. Wyjątkiem od zasady podejmowania przez zamawiającego wszelkich czynności zmierzających do udzielenia zamówienia była m.in. przewidziana w art. 15 ust. 2 p.z.p. z 2004 roku możliwość powierzenia pomocniczych działań zakupowych własnej jednostce organizacyjnej lub osobie trzeciej. Podmioty te działały wówczas jako pełnomocnicy zamawiającego (art. 15 ust. 3 p.z.p. z 2004 roku), tj. w imieniu i bezpośrednio na rzecz zamawiającego. Dokonywane przez nich czynności wywierały skutki bezpośrednio dla zamawiającego, o ile mieściły się w granicach umocowania. Podjęte przez pełnomocnika działania były wiążące dla zamawiającego i traktowane jako działania samego zamawiającego.

Takim pełnomocnikiem zamawiającego, w okolicznościach sprawy, była właśnie pozwana, osoba trzecia, która przy realizacji robót budowlanych wraz z opracowaniem dokumentacji wykonawczej w ramach zadania „[...]” wynikających

z umowy z Gminą Miasta Kraków z 5 października 2015 r. działała jako pełnomocnik Gminy Miasta Kraków (określony w zawartej między tymi stronami umowie jako inwestor zastępczy). Umowa między tymi stronami bowiem w taki właśnie sposób ukształtowała istniejący między nimi stosunek prawny.

Co prawda przepisy prawa nie zawierają definicji inwestora zastępczego, tak jak i nie zawierały jej w okresie obowiązywania ustawy *Prawo zamówień publicznych* z 2004 roku, to jednak w świetle istniejących w tej mierze poglądów, uważa się przede wszystkim, że jest to podmiot, który działa m.in. przy realizacji inwestycji budowlanej w imieniu i na rzecz inwestora bezpośredniego (zamawiającego). Zastępstwo to polega na „zastąpieniu” inwestora bezpośredniego, przy realizacji jego obowiązków związanych z procesem inwestycyjno-budowlanym, przez inny podmiot (profesjonalistę).

Szczegółowy zakres obowiązków inwestora zastępczego określa umowa pomiędzy inwestorem bezpośrednim a inwestorem zastępczym. Do jego głównych obowiązków należy zaliczyć zazwyczaj wybór generalnego wykonawcy inwestycji, przekazanie mu dokumentacji technicznej, nadzór inwestorski, sprawdzanie jakości wykonywanych prac, odbiór wykonanych prac budowlanych czy rozliczenie końcowe inwestycji. Inwestor zastępczy ma w zasadzie więcej obowiązków niż praw. Głównym prawem przysługującym inwestorowi zastępczemu jest zaś prawo do otrzymywania wynagrodzenia za wykonaną pracę. W żadnym razie nie jest on uprawniony do wierzytelności jakie przysługują inwestorowi bezpośredniemu od podmiotów, które biorą udział w wykonaniu inwestycji.

W realiach sprawy takie obowiązki pozwanej jako inwestora zastępczego zawierała umowa z 8 października 2015 r. Jej analiza nie pozwala na przyjęcie, iż pozwana działać miała imieniem Gminy Miasto Kraków w inny sposób, niż jako jej pełnomocnik. Zawarta umowa była bowiem umową o zastępstwo inwestycyjne typu przedstawicielskiego. Inwestor zastępczy był więc pełnomocnikiem inwestora bezpośredniego w rozumieniu przepisów prawa cywilnego.

Z tego powodu, wierzytelność która została przedstawiona przez pozwaną do potrącenia, to w okolicznościach sprawy, w rzeczywistości wierzytelność Gminy Miasta Kraków (o ile w ogóle przyjąć, że taka wierzytelność istnieje). Wierzytelność

ta mogła bowiem powstać w ramach stosunku prawnego zawartego przez pozwaną, ale w imieniu i na rzecz inwestora bezpośredniego, którym w okolicznościach sprawy jest właśnie ten podmiot. Tylko zaś wówczas, gdy dwie osoby są jednocześnie względem siebie dłużnikami i wierzycielami, każda z nich może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony, co skutkuje umorzeniem się nawzajem do wysokości wierzytelności wyższej (art. 498 § 1 i 2 k.c.). Taka sytuacja jednak, w okolicznościach sprawy, nie występuje.

Sytuacji nie zmienia też fakt posiadania przez pozwaną pełnomocnictwa materialnoprawnego do złożenia oświadczenia o potrąceniu. Takie pełnomocnictwo nie upoważnia bowiem do przyjęcia, że pełnomocnik może przedstawić do potrącenia taką wierzytelność z wierzytelnością, jaka jest należna temu pełnomocnikowi. Fakt, że pełnomocnik jest jednocześnie dłużnikiem wierzyciela, nie ma znaczenia dla ewentualnego przedstawienia wierzytelności mocodawcy do potrącenia, które w wypadku dokonania takiej czynności nie wywołuje jakichkolwiek skutków prawnych względem obu wierzytelności. Pełnomocnictwo nie czyni pełnomocnika uprawnionym z wierzytelności przysługującej mocodawcy, a zatem nie uprawnia go do potrącenia z wierzytelnością przysługującą od pełnomocnika.

Rację ma zatem skarżący, że w sprawie doszło do naruszenia art. 498 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 15 ust. 1-3 p.z.p. z 2004 roku i art. 58 § 1 k.c. W okolicznościach sprawy pozwanej nie przysługiwało bowiem roszczenie z tytułu pokrycia kosztów komunikacji zastępczej realizowanej w ramach planowanych zamknięć torowisk, gdyż powódka i pozwana nie były w stosunku do siebie jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem. Wskazana przez skarżącą podstawa naruszenia prawa materialnego okazała się zatem oczywiście uzasadniona.

Uwzględnienie tego zarzutu, w sytuacji gdy skargi kasacyjnej nie oparto także na podstawie naruszenia przepisów postępowania, uprawniło Sąd Najwyższy do orzeczenia co do istoty sprawy. Uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania niepotrzebnie wydłużyłoby zresztą oczekiwanie stron na jej ostateczne zakończenie. Dlatego Sąd Najwyższy, działając na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c., orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 98 § 1 - 1¹ k.p.c., uwzględniając przy tym koszty zastępstwa procesowego przed sądem odwoławczym nowego pełnomocnika, koszty zastępstwa procesowego przed Sądem Najwyższym wraz z kosztami opłaty sądowej poniesionej przez skarżącego od skargi kasacyjnej.

Jacek Grela

Mariusz Załucki

Maciej Kowalski

[SOP]

[ms]